

СТЕРЕОТИПИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ГЕНДЕРУ (ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ)

Постановка проблеми. Трансформації сучасного стану суспільних відносин активізували використання знань і навичок, творчих здібностей жінок у всіх сферах суспільного життя, зокрема військовій. Це взято за основу державної політики країн Європейського Союзу, які проголосили одним із основних засобів демократизації суспільства політику гендерного мейнстрімінгу (англ. «*gender mainstreaming*»), як системну стратегію створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, подолання гендерної асиметрії та нерівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Такі зміни об'єктивують потребу визначення гендеру, розуміння суті якого зумовлене певними стереотипами, що свідчить про актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останнє десятиліття в Україні з'явилася ціла низка праць, які висвітлюють питання забезпечення гендерної рівності (М. Берлінська, Т. Ганзицька, К. Левченко), проблеми гендерної політики у Збройних Силах України (О. Андрощук, Н. Дубчак, М. Кириченко, О. Луцький), проблеми прав жінок у запобіганні гендерному насильству (В. Венедиктов, Т. Денисова, Ф. Думко, В. Куц, Я. Ли-

зогуб, Ю. Римаренко), гендерних особливостей при підготовці фахівців у правоохоронних закладах України та в роботі з персоналом (М. Ануфрієв, В. Архипов, О. Лавріненко, Л. Мороз, І. Синявська), розгляд сучасних підходів країн світу до питань провадження гендерної політики (Н. Грицяк, А. Губанів, Л. Кобилянська, Н. Лавріненко та ін.). Втім, до сьогодні питання гендерної проблематики в контексті інформаційних аспектів гендерних стереотипів в українському суспільстві не були предметом окремого наукового пошуку. Як свідчить аналіз досліджень, у вітчизняній науковій практиці застосовуються такі основні підходи у вивченні гендерної теорії: філософсько-соціологічний, політичний (В. Мандрагеля [5]), соціально-культурний (О. Пищуліна [6]), загальнотеоретичний (О. Дашковська [2]), правовий (Н. Дубчак [3], К. Чижмар [7]) тощо.

Мета статті – з'ясування стереотипних підходів у визначенні поняття «гендер». Відповідно до мети поставлено завдання: розглянути основні критерії щодо визначення поняття «гендеру»; окреслити коло понять та стереотипні чинники, які застосовуються в дослідженнях із гендерної проблематики.

Theoretical and methodological basis for ensuring information security of person, society and state

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи проблеми гендерної рівності, О. Дашковська стверджує, що правова рівність має формальний характер, вона не створює справжньої рівності між суб'єктами права, які є фактично нерівними. Люди суттєво розрізняються за своїми здібностями, природними, фізичними та соціальними можливостями, сімейним станом, інтелектуальним розвитком тощо. Гендерна рівність як один із видів рівності повинна будуватися з урахуванням усіх можливих вимірів, що здатні компенсувати недоліки формального характеру правової рівності. Принцип рівності не може бути абсолютизований, бо справжній рівності жінки заважає нерівність можливостей, які вона має для здійснення формально проголошених всезагальних прав. Належній реалізації її можливостей і творчих здібностей заважають також традиції і мораль, що склалися віками, психологічні стандарти як жіночої, так і чоловічої частини населення [2, с. 119].

Основним обмеженням свободи вибору жінкою життєвого шляху є сформовані в суспільстві стереотипи про рольове призначення жінки, які підтримуються державою та забезпечуються правом. Суттєво пом'якшити дію цих перешкод можна лише в умовах соціальної правової держави шляхом упровадження в суспільство ідеології егалітарних відносин між статями. При цьому справжня емансипація – процес бінарний. Для чоловіків і жінок повинні бути розкриті сфери, з яких вони протягом століть

витіснялися. Такою сферою для жінок є суспільне виробництво, а для чоловіків – виховання дітей і домашнє господарство.

Стереотипи свідомості зумовлені розподілом ролей чоловіків та жінок у суспільстві. Адже загально-визнаною є думка, що завдання чоловіків «захищати країну та охороняти слабших – жінок, дітей». Більшість аргументів базується на тому, що жінки є фізично слабшими і не діють ефективно в бойовій ситуації. Але ця думка помилкова, тому що об'єктивні дані різноманітних досліджень свідчать, що ті фізичні досягнення, які були рекордними для чоловіків 10–20 років назад, на сьогодні доступні жінкам. За умови однакової підготовки та однакового ставлення до жінок і чоловіків вони так само ефективно виконують свої обов'язки. Враховуючи зміну характеру сучасних бойових дій, як стверджує Н. Дубчак, кількість м'язів не відіграє вагому роль, а отже – гендер не повинен виступати основним чинником у визначенні ролей чоловіків і жінок у військових структурах. Зважаючи, що у сфері оборони зі значною перевагою домінують чоловіки та чоловічі стереотипи, в різний спосіб застосовані гендерні підходи означатимуть визнання цінностей та позитивних вигод від запровадження жіночого погляду на проблему служби жінок у збройних силах [3, с. 188–191].

Як бачимо, проблематика гендерних досліджень зумовлена новим підходом науковців до розмежування маскулітності та фемінності не як понять біологічних, а соціальних. Така

Теоретико-методологічні засади забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

бінарна опозиція зумовила появу терміна «гендер», що часто прирівнюється до дефініції «рівність».

Термін «рівність» для жінки, згідно з поширеним розумінням, означає «право бути рівною з чоловіком», тобто мати однакові права та обов'язки за умов однакового статусу. Утім, поняття «рівність», яке вживається у правничій терміносистемі, не усталене, більше того, має синонімічні варіації: «рівноправ'я», «рівноправність», «паритет», «паритетність», «недискримінація».

В контексті інформаційного аспекту цієї проблематики зазначимо, що науковці не одностайні у визначенні дефініції «гендер», їхні критерії, які окреслюють цей термін, настільки відмінні, а іноді й протилежні, що унеможливають узагальнення та формулювання єдиного поняття. До того ж кожна сфера суспільних відносин потребує специфічного тлумачення з огляду на термін-вихідник.

Так, О. Дашковська дає доволі широке визначення: «Гендер – це соціальна належність до певного виду статі, уявлення кожного індивіда про рольові характеристики та поведінкові особливості індивідів тієї статі, до якої він належить» [2, с. 121], тобто визначає цей термін як належність до певної групи, класу, виду, категорії. Усі сфери суспільних відносин послуговуються ключовими поняттями, які формують поняттєвий апарат гендеру як соціально-правового явища:

гендерний підхід – механізм досягнення гендерної рівності та утвердження рівних можливостей для

самореалізації кожної особистості, передбачає: відсутність орієнтації на «особливе призначення» чоловіка чи жінки; заохочення видів діяльності, що відповідають інтересам особистості; подолання гендерних стереотипів; врахування індивідуальних відмінностей;

гендерна складова (гендерний компонент) – теоретична концепція та практика гендерної рівності й недискримінації;

фемінізація – зростання ролі та впливу жінок, їхнього специфічного соціального досвіду в публічній комунікації, застосування фемінітивів як точних визначень осіб жіночої статі за різними ознаками;

гендерна чутливість – це бачення проблем нерівності, дискримінації за ознакою гендеру в усіх різноманітних проявах; тобто здатність сприймати усвідомлювати та реагувати на будь-які прояви сексизму, гендерної дискримінації й сегрегації.

Оскільки існують різні підходи до визначення гендеру, вважаємо, що розглядати його із позицій якогось одного аспекту недоцільно. Зважаючи на те, що питання рівноправності зарубіжні й вітчизняні вчені розглядають як історичне, філософське, соціальне, політичне, правове (питання захисту прав людини) тощо, відповідно його вирішення потребує багаторівневого підходу до значного розширення сфери застосування не лише в інтересах жінок, але і в інтересах чоловіків та всього суспільства загалом.

Процес усвідомлення (в тому числі самими жінками) переходу від панівної ідеології чоловічої переваги

Theoretical and methodological basis for ensuring information security of person, society and state

до рівних принципів у стосунках між статями, по-перше, відбувається закономірно з огляду на трансформаційні тенденції розвитку сучасного соціуму, по-друге – завдяки активності держав і громадських організацій, об'єктивному висвітленню в засобах масової інформації становища жінок, а також інтенсивним заходам задля вдосконалення цих демократичних процесів.

В. Кудря зазначає, що однією з найбільш складних проблем кожного молодого спеціаліста, який вливається у правниче середовище, є адаптація до умов служби [4, с. 5]. У зв'язку з цим Л. Гуменюк стверджує, що за результатами соціологічного дослідження й оцінкою експертів, успішно адаптувалися до умов служби протягом першого року служби 50 % випускників чоловіків і 67 % жінок; відповідно 73 % і 85 % відповідають посадам, які займають; 78 % і 87 % придатні до роботи в органах внутрішніх справ. Також встановлено, що серед працюючих тривалий час жінок не було таких, хто не відповідає займаним посадам чи непридатний до служби в органах внутрішніх справ [1, с. 53]. Тобто, зважаючи на стереотипи та традиційні перешкоди недосконалого гендерного виховання в нашій країні (традиційні заклики «роби те, що належить жінці» та «дій, як справжній чоловік»), жінки, у певному сенсі, більш пристосовані до виконання правничих обов'язків, ніж чоловіки [4, с. 5].

Як зазначає В. Кудря, розглядаючи психологічні особливості впливу гендерних відносин на професійну

взаємодію правників, такий взаємозв'язок необхідно розглядати насамперед як гендерну взаємодію керівників та підлеглих. Дослідник наголошує, що психологічні особливості впливу гендерних взаємин на професійну взаємодію правників можна охарактеризувати:

- впливанням фемінізації у правничий фах;

- різницею причин, якими чоловіки та жінки пояснюють працю жінки у правничому середовищі;

- стереотипами сприйняття належності певної статі до професійної діяльності («правничий фах – суто маскулінний»);

- уявленням, що керівником, особливо керівником у силових структурах, може бути лише чоловік, а не жінка. Такий стереотип діє на представників обох статей і заважає жіночій кар'єрній активності [4, с. 6].

Водночас присутність жінок у чоловічому колективі сприяє нейтралізації нервових зривів, що виникають під час виконання службових обов'язків, та підвищує культуру спілкування серед колег.

Слід також зазначити, що еволюція гендерних стереотипів та розвиток законодавства України відбуваються з розумінням того, що зміст понять «маскуліність» та «фемініність» потребують перегляду, з огляду на масштабні зміни світоглядної парадигми, коли вперше в науковій площині антропоцентричний підхід став основним. Незважаючи на чисельні перетворення у сфері забезпечення гендерної рівності, понад половина громадян Європейського Союзу

Теоретико-методологічні засади забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

вважають, що недостатніми є заходи, які вживаються для забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків в їхніх країнах, та вважають необхідним продовження роботи щодо подолання проявів дискримінації, в тому числі й за ознакою статі [8, с. 146]. В Україні гендерний розрив в оплаті праці становить майже 25 %. У період з 1 січня по 31 грудня 2017 року до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надійшло 373 звернення щодо дискримінації та порушення принципу рівності [9, с. 55, 510].

Враховуючи викладене, доходимо висновку, що існування гендерних стереотипів щодо чоловічих сфер праці, розподілу прав та обов'язків у сім'ї, статі керівників у суспільстві та інших має історичне підґрунтя. У сфері законодавства та права гендерні стереотипи мають приклади втілення у вигляді правових обмежень чи заборон як то, наприклад, суто чоловічі сфери діяльності, серед яких і військова, що були довгий час закритими для жінок.

Наразі Україна активно імплементує гендерне рівноправ'я в суспільстві та узгоджує державну політику з міжнародними стандартами прав людини. Століттями сформовані стереотипи щодо ролі чоловіків і жінок, які негативно впливають на реалізацію потенціалу як жінок, так і чоловіків, переглядаються. Процес входження жінок до «чоловічих» сфер діяльності відбувався поступово. По-перше, жінки отримали рівний із чоловіками доступ до багатьох стереотипно маскуліних спеціальностей, а

по-друге, у жінок з'явилася можливість кар'єрного росту, доступу до керівних посад. Такі процеси дали поштовх до відкриття та розширення нових сфер діяльності для жінок.

Основними причинами, що викликали трансформації українського суспільства у сфері гендерної політики стали гендерні зміни, що активізувалися у всьому світі, насамперед поступовий розвиток гендерної демократії на національному рівні у передових державах, модифікація установлених форм соціального й культурного життя жінок і чоловіків та його правового забезпечення, становлення світової й національної гендерної культур, що стали ідентичними перетвореннями у незалежній українській державі.

Враховуючи викладене, доходимо висновків, що історично склалися і сьогодні для певних людей є актуальною позиція, що активна роль відведена чоловіку, а жінці більш пасивна. Це пояснювалося та досі пояснюється фізичною силою та більшою витривалістю чоловіка. Роль жінки і сьогодні все ще продовжує для деякого асоціюватися із домогосподарством, піклуванням про дітей, родину. Натомість на чоловіка з цієї позиції покладаються обов'язки матеріально утримувати родину, служити. Такі неписані правила стають причиною порушень принципу гендерної рівності. Хоча на сьогодні відмічаємо і низку позитивних змін у забезпеченні його реалізації.

Уже можемо говорити про зміну моделі гендерної рівності, яку втілено

Theoretical and methodological basis for ensuring information security of person, society and state

в законодавстві України, з протекціоністської на субстантивну, що супроводжується змінами гендерних стереотипів. Наразі чимало прикладів, коли чоловіки йдуть в декретну відпустку, а не жінки. Посади політиків, державних службовців, військових та інші обіймають жінки. Але залишається питання в розподілі керуючих посад, який не є рівномірним.

Висновки. Отже, поняття гендеру перебуває на етапі переходу від стереотипів до нового розуміння маскулінності та фемінності не як кате-

горій біологічних, а соціальних. Історично сформовані стереотипи про пасивну роль жінки в суспільстві руйнуються, що зумовлено низкою об'єктивних чинників: активною позицією самої жінки в різних сферах суспільного життя; витісненням пріоритету фізичної сили в досягненні будь-яких результатів тощо. Оскільки гендерний фактор набуває вагомого значення в усіх без винятку соціальних сферах, існує необхідність подальших наукових досліджень, зокрема у військовій сфері.

Список використаних джерел

1. Гуменюк Л. Відповідальні, компетентні, доброзичливі / Л. Гуменюк // Юрист. – 2006. – № 132. – С. 53.
2. Дашковська О. Р. Правове становище жінки в аспекті гендерної рівності: загальнотеоретичний аналіз : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. Р. Дашковська. – Харків, 2008. – 392 с.
3. Дубчак Н. І. Жінки у Збройних Силах України: проблеми гендерної політики / Н. І. Дубчак // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4 (9). – С. 187–192.
4. Кудря В. В. Психологічні особливості впливу гендерних відносин на професійну взаємодію правників / В. В. Кудря // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць КПНУ імені Івана Огієнка ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2010. – Вип. 8. – 9 с.
5. Мандрагеля В. А. Причини та характер воєн (збройних конфліктів): філософсько-соціологічний аналіз : монографія / В. А. Мандрагеля. – К. : Вид-во ЕУ, 2003. – 570 с.
6. Пищуліна О. М. Соціально-культурні трансформації і виникнення нової гендерної парадигми / О. М. Пищуліна // Еволюція правового становища жінок: історія і сучасність / упоряд. : О. М. Руднева, О. Р. Дашковська; наук. ред. А. П. Гетьман. – Х. : Право, 2000. – С. 121–132.
7. Чижмар К. Принцип рівності прав жінок і чоловіків у міжнародному праві / К. Чижмар // Право України. – 2001. – № 3. – С. 3–6.
8. Фрицький О. Ф. Конституційно-правові аспекти забезпечення гендерної рівності в Україні / О. Ф. Фрицький, І. І. Романюк // Молодий вчений. – 2017. – № 5.1 (45.1). – С. 146–148.
9. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні. – К., 2018. – 661 с.

Теоретико-методологічні засади забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

Рецензенти:
доктор юридичних наук
І. Гриненко,
доктор економічних наук, професор
М. Чеховська

Анотація. Стаття посвячена розгляді окремих інформаційних аспектів і стереотипів розуміння і визначення поняття «гендер», актуальних для сучасного українського суспільства.

Ключеві слова: гендер, політика гендерного мейнстрімінга.

Abstract. This article is concerned with some informational aspects and stereotypes in perceiving and defining the term «gender» which are of immediate interest to the modern Ukrainian society.

Key words: gender, gender mainstreaming policy.

УДК 351.75

КОМІСАРОВ Олександр Геннадійович

АНТИТЕРОРИСТИЧНА БЕЗПЕКА НАСЕЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО АРЕАЛУ

Постановка проблеми. Розвиваючи електронне урядування сучасна держава має зіткнутися із питаннями необхідності «оновлення» поглядів на зміст та сутність забезпечення безпеки та правопорядку, а також системного реформування органів, які здійснюють їх охорону й захист. Вбачається, що в умовах інформаційного суспільства дії електронного уряду щодо безпосереднього надання адміністративних послуг та користування інформаційними ресурсами з одного (Національного) депозитарію має суттєво збільшити коло суспільних

відносин, які охоплюються поняттям «національна безпека» та, відповідно, структура систем протидії загрозам національній безпеці також має зазнати змін, що вимагає урахувати й таке питання, як інформаційна діяльність в системі антитерористичної безпеки населення.

За усталеною вітчизняною правовою традицією заходи антитерористичного забезпечення потребують стандартизації, що дозволяє здійснити формування єдиної концепції антитерористичної безпеки, побудованої на принципах аналізу поведінки